

Tartalomelemzés és sajtóorgánumok

Frank Tamás¹

A neveléstörténeti kutatások elmúlt évtizede a kvalitatív paradigma melletti kutatói kiállítás jegyében telt. A történeti feltárómunkák a források klasszikus megközelítésének technikája révén nyújtotta az immár hagyományosnak tekinthető eredményeit. Vitán felül áll, hogy az originális neveléstörténeti megközelítés releváns eredményeket hozott.

A nemzetközi irányvonal egyre inkább orientálta a hazai neveléstörténeti feltárásokat és szinte elvárásként jelent meg a hazai neveléstörténeti kutatások esetében a kvantitatív szemlélet erősítése. Meg kell jegyeznünk, hogy a történeti kutatások esetében nem minden esetben teszi lehetővé a kvantitatív paradigma érvényesítését, melynek egyik magyarázata a kutatói attitűd. Egyértelmű az is, hogy az adott történeti forrás jellege, a kutató módszertani jártassága és szemlélete alapvetően meghatározza, hogyan nyúl a vizsgált témához, milyen metodológia mentén vizsgálódik (Fielding és Schreier 2001).

A digitalizáció előrehaladásával olyan szegmensek is kutathatóvá, könnyebben megközelíthetővé váltak, melyek korábban nehézkesnek tűntek, illetve a digitalizációval párhuzamosan megjelenő számítógépes szoftverek alkalmazása újabb megközelítési módokat és feltárótechnikák alkalmazását tette lehetővé. A tartalomelemzés szinte kínálta magát ezen új módszertanok alkalmazására. Ennek magyarázata, hogy a digitalizáció révén nagyobb mennyiségű történeti forrás vált kutathatóvá, valamint a számítógépes programok nagy mennyiségű digitalizált adatot képesek matematikai műveletek sokasága révén elemezhetővé tenni, így a kvantitatív tartalomelemzés egyértelműen felnőtt a kvalitatív tartalomelemzés mellé. A történeti adatok a statisztikai mutatók révén az interpretálás újabb területeit nyitja meg a történeti gondolkodásnak, az adatok a szinapszisok hálózatát reprezentálják, melyek a statisztikai adatsorok nyújtotta információk sajátja. Viszont, aki úgy véli, hogy a számítógéppel támogatott tartalomelemzés „feleslegessé teszi” a történeti tevékenységet, tévúton jár: ezen eszközök nem helyettesítik a történeti szaktudást, az elemzés folyamatát, a gondolkodás összetettségét, és legfőképpen nem végzi el helyettünk a feltárómunkák sajátját: a feltárás – rögzítés – interpretálás hármását.

A következőkben a sajtóorgánumok tartalomelemzésének néhány aspektusát emeljük ki, érvelünk alkalmazhatósága mellett, hangsúlyozva, hogy a tartalomelemzési technikák és módszertanok – bár sokszor eltérően nyilatkoznak akár a tartalomelemzés episztemológiájáról – gyökereikben szinte azonosak (Schreier, 2012). A tartalomelemzési fókusz az írott orgánumok, az újságok feltárására helyeződik.

Az orgánumok tartalomelemzése a mixed methods alkalmazására tökéletesen alkalmas és további kutatómódszertani attribútumok is érvényesíthetők, mint például a trianguláció elve. A tartalomelemzés első grádicsa a korpusz létrehozása. Kialakításának elvét – mivel kutatói döntés eredménye – szükséges meghatározni: milyen megfontolások, döntések alapján került kialakításra a vizsgálandó adatkészlet, a korpusz. A sajtóorgánumok esetében a kiválasztott lapok meghatározása, indoklása, valamint az előzőek okán a limitációk rögzítése is elvárt, hiszen a következtetések

¹ Frank Tamás Semmelweis Egyetem, Pető András Kar

korlátjait meghatározhatja a lapok stílus, politikai preferenciája, a szerkesztő-tulajdonos személye. A tartalomelemzés alaptevékenysége a kódolás, amelynek révén mintázatokat keresünk a korpuszban, a vizsgált lapokban. A kódok létrehozása alapvetően három úton történhet: a szöveg folyamatos vizsgálata (olvasása) révén felszínre kerülnek ismétlődő, visszatérő témák, melyek így mintázatot képeznek. Másik eljárás, ha a szakirodalmi források alapján célirányosan keresünk az előre meghatározott kódokhoz kapcsolódó, kapcsolható tartalmakat. És a harmadik kódolási elv, hogy ezen két szemléletet ötvözve keresünk a korpuszban mintázatokat: a szakirodalmi források alapján és a szövegszintű elemzés útján. Nem kívánunk állást foglalni a megközelítési módok elnevezése kapcsán, így csak rögzítjük: lehet induktív és/vagy deduktív megközelítésről beszélni, de a kánon a szövegvezérelt és/vagy elméletvezérelt fogalmakat is használja a szövegben rejlő információk kódrendszerének feltárására-kialakítására. A kódolás egy iteratív tevékenység, mivel a korpusz alapos megismerése, mely az állandó újraolvasással egyre mélyül, folyamatosan megkívánja kódok definiálását, azok újragondolását, a kódrendszer finomítását is. A kódok létrejötte, elnevezése, megszüntetése – utóbbi a telítettség hiánya miatt – kutatói döntések sorozata és eredménye. A kutatás érvényessége, validitása megkívánhatja az újrakódolást, akár újabb kutató bevonásával, melyre a program technológiai szempontból lehetőséget biztosít. A sajtóorgánumok tartalomelemzése – nem túlozva el a feladat nehézségét – azon okból is kihívásokkal teli, hogy egy-egy tartalom akár több kódhoz is rendelhető: lehet az mondat, bekezdés, vagy akár személy.

Az orgánumok vizsgálata során a számítógéppel támogatott tartalomelemzés nem csak a statisztikai adatsorok vizualizációját teszi lehetővé (mennyi találat van egy-egy kód esetében), habár ezen adottságai is nyújthatnak újabb releváns információkat, hanem a kódolás mélysége, architektúrája révén – mint egy ágrajz – újabb értelmezési, elemzési területet nyit meg a kutató számára. A technológiai újítások révén további releváns információval szolgálhat a számítógéppel támogatott feltárás: erre példa lehet a szófelhő alkalmazása, mely egy adott adatkészlet (teljes korpusz, a korpusz egy részlete, vagy akár egyetlen cikk) esetében jeleníti meg a szavak gyakoriságát és beállítástól függően transzparens módon tükrözi az adott szövegben előforduló leggyakoribb 40–50–100 kifejezést, ezzel erősítve, neutralizálva vagy cáfolva a kutatási kérdést, feltételezést. Szövegfelhő segítségével fogalmi-kifejezesháló is létrehozható.

A számítógéppel támogatott tartalomelemzés egyik legnagyobb erénye a folyamatos elemzés, újraelemzés lehetősége, mivel a háttértár ezt lehetővé teszi, továbbá memók (feljegyzések) készítésére is alkalmas, mely egy későbbi elemzés során is hasznos lehet, illetve további összefüggések feltárását teheti lehetővé.

A tartalomelemzés módszertana dichotón módon viszonyul a látens és a manifeszt tartalmak feltárásához. A tartalomelemzés során elfogadható bármelyik módszer, de egyértelművé kell tenni, milyen fogalmi háló, szakirodalmi háttér teremtette meg az értelmezési keretet a látens tartalmak interpretálásához. Braun és Clark elfogadja a látens tartalmak feltárását, azonosítását is (2006, 2012). Velük szemben a McAdams-féle kódolás csak a nyilvánvaló, explicit tartalmak azonosítását támogatja, de olyannyira egzakt módon, hogy a kódokat is előre – szinte elméletvezérelt módon – megadja. A kódok jelenlétét kell statisztikai alapon vizsgálni (Valentné, 2019). Az írott orgánumok esetében mindkét eljárás mentén folytatható kutatás.

Végezetül néhány olyan kutatás ajánlása, amely történeti távlatból vizsgálja a lapokban megjelenő tartalmat és így mintázatokat keres a megfogalmazott kutatási kérdések alapján: Pelesz (2020), Pelesz és Nóbik (2022), Földesi (2020), Valentné (2019), Frank és Valentné (2022), Frank (2018, 2019), Somogyvári (2015).

Irodalom

- Braun, Virginia és Clarke, Victoria (2006): Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3. 2. sz. 77–101.
- Braun, Virginia és Clarke, Victoria (2012): Thematic analysis. In: Cooper Harris, Camic Paul, Long Debra, Panter Abigail T., Sher Kenneth és Rindskopf David (szerk.): *APA handbook of research methods in psychology. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological*. 2. köt. American Psychological Association, Washington, DC. 57–71.
- Fielding, Nigel és Schreier, Margrit (2001): Introduction: On the Compatibility between Qualitative and Quantitative Research Methods. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 2(1). Letöltés ideje: 2023.05.04. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs010146>.
- Földesi Renáta (2020:) Az egészséges életmód és a természetes megközelítések reprezentációja az Életreform folyóirat harmincas évekbeli számaiban. In: Garai, Imre; Kempf, Katalin; Vincze, Beatrix (szerk.) *Mestermunka: A neveléstudomány aktuális diskurzusai*. Budapest, ELTE PPK, L'Harmattan Kiadó. 245–258.
- Frank Tamás (2018): Tanítóság a korabeli bulvársajtó tükrében az 1930-as évek hajnalán. *Különleges Bánásmód* 4 (3). 39–54.
<https://doi.org/10.18458/KB.2018.3.39>
- Frank Tamás (2019): Nádpálca-disputa. *Tudomány és Hivatás*. 4(2). 56–66.
- Frank Tamás, Valentné Albert Éva (2022): Eucharisztika és nevelés: Az 1938-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus és az iskola kapcsolata az Esti Kurir és az Uj Nemzedék című lapokban. TANI-TANI ONLINE.
- Pelesz Nelli (2020): „Diákok öröme” – A Magyar Tanítójelöltek Lapja. In: Fodor, József Péter; Mizera, Tamás; Szabó, P. Katalin (szerk.): *A tudomány ekként rajzolja világát: Irodalom, nevelés és történelem metszetei II. Tanulmánykötet*. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Irodalomtudományi Osztály, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. 82–99.
- Pelesz Nelli, Nóbik Attila (2022): Szakmásodás diákszemmel. Professionalizmus és pályaszocializáció a Magyar Tanítójelöltek Lapjában (1926-1938). In: Molnár, Gyöngyvér; Tóth, Edit (szerk.) *Új kutatások a neveléstudományokban 2021: A neveléstudomány válaszai a jövő kihívásaira*. Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet, MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság. 133–147.
- Schreier, Margrit (2012): *Qualitative Content Analysis in Practice*. Sage.
- Somogyvári Lajos (2015): *Ikonográfia a neveléstörténet-írásban. Pedagógiai életképek a hatvanas évekből*. Gondolat Kiadó.
- Valentné Albert Éva (2019): *Iskolai narratívumok Sacré Coeur növendékek élettörténetében*. PhD-értekezés. ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola.
DOI: <https://doi.org/10.15476/ELTE.2019.031>